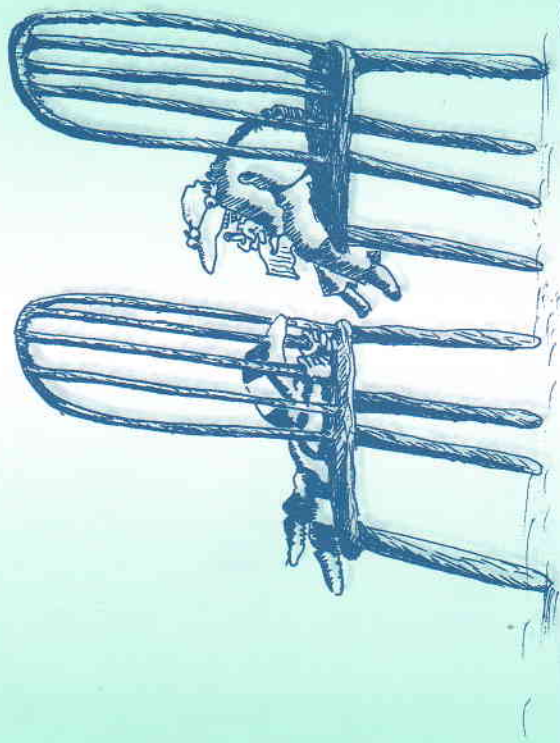

GHID PENTRU SPECIALIȘTII DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI JUVENILE

ASISTENȚA MINORILOR ÎN CONFLICT CU LEGEA

VOLUMUL III

GHID PENTRU SPECIALIȘTII DIN DOMENIUL JUSTIȚIEI JUVENILE

REALIZAT ÎN CADRUL PROIECTULUI: "ALTERNATIVE LA DETENȚIE ȘI ASISTENȚA MINORILOR ÎN CONFLICT CU LEGEA"
CU SUPORTUL FINANCIAR AL FONDULUI NAȚIUNILOR UNITE PENTRU COPII (UNICEF) - MOLDOVA

Autori:

© 2004 **Mihai Lupu**

Şeful Biroului de Avocați pe lângă
Institutul de Reforme Penale

© 2004 **Svetlana Rijicova**

doctor în Psihologie, conferențiar,
Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți

Coordonatori:

Radu Danii
UNICEF Moldova

Sorin Hanganu
Institutul de Reforme Penale

© 2004 **Institutul de Reforme Penale**
© 2004 **UNICEF Moldova**

Redactor: **Vlad Pohlă**
Design: **Andrei Mușcinschi**
Pictor: **Stela Cegan**

Această lucrare a fost elaborată în cadrul Direcției Editoriale a Institutului
de Reforme Penale.

Coordonator: Dana Belicov

Tipărit de „Helmax”, helmax@mce.md, tir. 10000

Cuprins

Introducere

Partea I. Copiii în sistemul de justiție penală: Standarde internaționale și naționale. Proceduri

- 1. Definiția copilului**
- 2. Principii de bază pentru tratamentul copiilor în conflict cu legea**
 - 2.1. Sisteme separate de justiție juvenilă
 - 2.2. Proceduri judiciare simplificate
 - 2.3. Cazurile cu implicarea minorilor trebuie să fie examinate cu celeritate
 - 2.4. Confidențialitatea
- 3. Reținerea minorilor și aplicarea arestului preventiv**
 - A. Reținerea minorilor
 - Asistență juridică în cazurile privind minorii
 - B. Aplicarea arestului preventiv
- 4. Judecarea cauzelor privind minorii**
 - 4.1. Circumstanțele ce urmează a fi stabilite la judecarea cauzei penale privind minorii
 - 4.2. Modalitatea de examinare a dosarelor penale în care sunt implicați adulți și minorii
 - 4.3. Modul de chemare a minorului în calitate de bănuît, învinuit, inculpat
 - 4.4. Audierea minorului în ședința de judecată
 - 4.5. Participarea reprezentantului legal al copilului în procesul penal
 - 4.6. Încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală a minorului
 - 4.7. Îndepărtarea tânărlui din sala de judecată
 - 4.8. Liberarea de către instanță a minorului de pedeapsa penală cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ
 - 4.9. Pronunțarea sentinței
 - 4.10. Pedeapsa cu închisoarea
 - 4.11. Pedepsele interzise
- 5. Copiii în locurile de detenție**

Partea II. Audierea minorului (aspecte psihologice)

1. Informațiile pe marginea cărora sunt audiați copiii
2. Pregătirea pentru audiere
3. Folosirea cunoștințelor speciale la audierea minorilor și aprecierea declarațiilor depuse de ei
4. Reguli pentru audierea copiilor în sistemul de justiție penală
5. Valori/principii în lucrul cu copii în conflict cu legea

Adrese utile

INTRODUCERE

În Republica Moldova delincvența juvenilă este o problemă gravă. Nivelul scăzut de trai, diminuarea sistemului de valori în perioada de trecere la democrație și economia de piață sunt doar câteva dintre cauzele creșterii nivelului acestui fenomen în țările Europei de Est, alt factor constituindu-l atragerea copiilor în structurile criminalității organizate.

Evoluția delincvenței juvenile în societatea contemporană a determinat organismele internaționale și naționale să se preocupe de reeducarea minorului în conflict cu legea, iar prevenirea delincvenței juvenile este o parte importantă în reducerea criminalității în societate.

O dată cu semnarea de către Republica Moldova a Convenției ONU cu privire la drepturile copilului și aderarea la alte standarde internaționale, au fost inițiate o serie de acțiuni pentru ajustarea legislației naționale și a practicilor la normele universale, în baza unui parteneriat între stat, societatea civilă și donatori străini, între care reprezentanța UNICEF în Moldova are un loc central. Astfel, în luna septembrie 2003 a demarat proiectul "Alternative la detenție și asistența minorilor în conflict cu legea", implementat de către Institutul de Reforme Penale în parteneriat și cu suportul financiar al UNICEF Moldova. În cadrul acestuia au fost inițiate activități orientate spre îmbunătățirea situației copiilor în conflict cu legea prin: oferirea asistenței juridice, psihologice și sociale prin intermediul echipelor mobile; promovarea aplicării față de aceștia a măsurilor și sancțiunilor alternative detenției (munca neremunerată în folosul comunității, probațiunea). Un alt rezultat al procesului este și inițierea specializării judecătorilor, procurorilor și avocaților în examinarea cazurilor cu privire la minori.

Constatând lipsa unor materiale ce ar trata specificul muncii cu minori în cadrul justiției penale, autorii lucrării de față au încercat să facă o selecție a celor mai esențiale prevederi ale actelor internaționale care guvernează tratamentul aplicat copiilor în conflict cu legea, dar și să prezinte specificul cadrului legal național deja existent, precum și practicile atestate. Astfel sunt prezentate prevederile Convenției cu privire la drepturile copilului, Regulilor de la Beijing, Principiilor de la Riyadh, prevederile Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, cele ale Codului penal și de procedură penală ale Republicii Moldova etc.

Un capitol separat al lucrării îl prezintă specificul muncii psihologice cu minori în cadrul interogării acestora.

Sperăm ca ghidul să fie cât mai eficient utilizat de către toți cei implicați în activitatea cu copii din sistemul de justiție!

Autorii

PARTEA . COPII ÎN SISTEMUL DE JUSTITIE PENALĂ: STANDARDE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE. PROCEDURI

1. Definiția copilului

În dreptul internațional se conturează tot mai mult un con-sens în a defini drept copil orice persoană sub vârsta de 18 ani. În acest sens, oricine sub această vârstă are dreptul la protecție specială în cadrul unui proces. Regulele Națiunilor Unite cu privire la protecția minorilor privați de libertate definesc drept minor „orice persoană sub vârsta de 18 ani”^{*}. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului definește copilul drept „orice persoană în vârstă de până la 18 ani, cu excepția cazurilor când majoratul este atins mai devreme în conformitate cu legislația națională”^{**}, astfel că vârsta majoratului este determinată de fiecare stat în parte. La stabilirea limitei de vârstă de la care copiii răspund penal trebuie luată în considerare maturitatea emoțională, mentală și intelectuală a copiilor.

* Regula 11 (a) a Regu-
lilor ONU cu privire la
protecția minorilor
privați de libertate

** Articolul 1 al
Convenției ONU cu
privire la drepturile
copilului

* Art. 1 al Legii Re-
publicii Moldova cu
privire la drepturile
copilului

** Art. 8 al Codului
penal al Republicii
Moldova

Prevederile Convenției au fost incluse în dreptul național al Republicii Moldova. Astfel, Legea cu privire la drepturile co-pilului prevede că un copil este orice persoană sub 18 ani^{*}, iar Codul penal al Republicii Moldova stabilește limita de vârstă de la care începe răspunderea penală - 16 ani^{**}. Această limită este coborâtă în cazul comiterii infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave - la 14 ani.

În cazul în care un minor sub 14 ani comite o infracțiune, față de acesta pot fi aplicate măsuri educative, precum internarea într-o instituție de tip închis.

2. Principii de bază pentru tratamentul copiilor în conflict cu legea

Standardele internaționale stabilesc un număr de principii directoare privind justiția juvenilă. Acestea se bazează pe obligațiile statului de a asigura interesul superior al fiecărui copil și de a garanta că măsurile luate față de copii care au încălcat legea sunt proporționale cu gravitatea infracțiunii comise și iau în considerare circumstanțele personale ale fiecărui minor.

Articolul 40(2) al Convenției cu privire la drepturile copilului

„Orice copil suspectat sau acuzat de încălcarea legii penale are cel puțin următoarele garanții:

- (I) De a fi prezumat nevinovat pînă la stabilirea vinovăției în conformitate cu prevederile legii
- (II) de a fi informat prompt și în mod direct cu privire la acuzațiile ce i se aduc lui sau ei, iar în caz de necesitate prin intermediul părinților săi sau reprezentanților legali, și să beneficieze de asistență juridică sau de alt gen pentru a-și pregăti și prezenta apărarea sa
- (III) cauza să fie soluționată fără întârziere de către o autoritate sau un organ judiciar competent, independent și imparțial, în cadrul unui proces echitabil și conform legii, cu oferirea asistenței juridice sau de alt gen, cu participarea părinților sau altor reprezentanți legali, cu excepția cazurilor, cînd, reieșind din situația sa specifică sau vîrstă, aceasta este considerată a nu fi în interesul superior al copilului
- (IV) să nu fie obligat să depună mărturie sau să-și recunoască vina; să audieze sau să ceară să fie audiat martori ai părții adverse, să obțină participarea și examinarea martorilor în favoarea sa în condiții de egalitate
- (V) dacă este considerat că ar fi încălcat legea penală, să poată cere revederea deciziei și a sancțiunii respectiv impuse (...)
- (VI) să beneficieze de serviciile gratuite ale interpretului în caz dacă copilul nu poate înțelege sau vorbi limba folosită,
- (VII) să-i fie respectată în mod deplin viața privată la toate etapele procesului”.

Oricare copil are dreptul la protecție din partea familiei, statului și societății, drept ce rezultă din statutul său de minor*.

Interesul superior al copilului trebuie să fie luat în considerare cu prioritate în toate acțiunile ce vizează copiii, inclusiv cele întreprinse de instanțele de judecată, instituțiile, organele administrative sau legislative**.

Sistemul de justiție juvenilă trebuie să evidențieze starea minorului și să asigure că orice reacție față de copii care au încălcat legea este întotdeauna proporțională cu personalitatea acestora și circumstanțele faptei săvîșite***.

Statele trebuie să recunoască dreptul fiecărui copil, acuzat de comiterea unei infracțiuni, de a fi tratat într-o manieră compatibilă cu promovarea simțului de demnitate și valoare ale minorului, luând în considerare vârsta minorului și dorința de a promova reintegrarea copilului și asumarea unui rol constructiv în societate*.

*Art. 24 (1) al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Principiul nr. 2 al Declarației drepturilor copilului

**Art.3(1) al Convenției cu privire la drepturile copilului
***Regulile 5 și 17.1 ale Regulilor de la Beijing

*Art. 40(1) al Convenției cu privire la drepturile copilului

Sistemele de justiție juvenilă ar trebui să promoveze drepturile și siguranța copiilor, să protejeze starea fizică și mentală a minorilor și să ia în calcul necesitatea de reabilitare a acestora**.

Politicile promovate trebuie să ia în considerație faptul că, comportamentul adolescentin, care sfidează normele sau valorile general acceptate în societate, face adesea parte din procesul de maturizare și de creștere și tinde să dispară spontan, în majoritatea cazurilor, o dată cu maturizarea și transformarea într-un om adult***.

În conformitate cu dreptul tuturor copiilor de a-și exprima în mod liber opinia în toate circumstanțele care îi privesc, copiii li se va asigura posibilitatea de a fi ascultați în orice proceduri care îi vizează, în mod direct sau prin intermediul unui reprezentant. Opinii ale copilului trebuie să li se acorde importanță cuvenită, luând în considerare vârsta și gradul de maturitate al copilului****.

** Art.14(4) al al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Regula nr. 1 a Regulilor ONU cu privire la protecția minorilor privați de libertate

***Art. 5(e) al Principiilor de la Riyad

****Art. 12 al Convenției cu privire la drepturile copilului

2.1. Sisteme separate de justiție juvenilă

Contactele / interacțiunea dintre reprezentanții organelor de drept și copii trebuie să fie de o asemenea manieră, încât să se respecte statutul juridic al minorului; ele trebuie să evite dauna și să promoveze condiții favorabile pentru copil.

Majoritatea standardelor internaționale încurajează statele să stabilească un sistem separat sau proceduri și instituții specializate pentru cazurile în care copii sunt acuzați sau inculpați de comiterea infracțiunilor*. Și în Republica Moldova a fost inițiată specializarea judecătorilor, procurorilor și avocaților în cauzele cu participarea minorilor.

*Art.40(3) al Convenției cu privire la drepturile copilului, Regula 2.3 a Regulilor de la Beijing

2.2. Proceduri judiciare simplificate

În cazul minorilor, trebuie să fie luată în considerare posibilitatea aplicării față de ei a procedurilor simplificate și recurgerea la măsuri alternative, inclusiv la pedepse alternative detenției, precum munca neremunerată în folosul comunității etc*.

*Art. 40(3)(b) al Convenției cu privire la drepturile copilului, Regula 11 a Regulilor de la Beijing

2.3. Cazurile cu implicarea minorilor trebuie să fie examinate cu celeritate

Toate cazurile cu privire la minorii acuzați de încălcarea legii, atât în arest preventiv cât și în libertate, trebuie să fie examinate în mod expres^{**}. Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice stabilește că minorii trebuie să fie aduși „cât de curând posibil pentru judecare”, consolidând cerințele pentru un proces în cadrul unui timp rezonabil, garantat de articolul 9(3) al Pactului și procesului fără întârziere, garantat de articolul 14(3)(c). Scopul este de a face ca termenul de detenție preventivă pentru minori să fie cât mai scurt posibil. Acest obiectiv poate fi obținut prin eliberarea lor rapidă din locurile de detenție sau aducându-i pentru judecare în termene cât mai reduce.

2.4. Confidențialitatea

Pentru a proteja copii de stigmatizare, viața privată a fiecărui copil acuzat sau condamnat de comiterea unei infracțiuni trebuie să fie protejată^{***}

Evidența copiilor ce au încălcat legea și registrele cu privire la aceștia trebuie să fie ținute în strictă confidențialitate și nu trebuie să fie accesibile altor persoane decât autorităților competente. Asemenea înregistrări nu pot fi utilizate în procedurile ulterioare împotriva persoanelor deja adulte^{****}

3. Reținerea minorilor și aplicarea arestului preventiv

A. Reținerea minorilor

Legislația Republicii Moldova nu face distincție, din punct de vedere al tipului măsurilor preventive, între adulți și minori. La aplicarea măsurilor preventive organelor judiciare li se permite să ia aceleași măsuri față de minori ca și în cazul adulților, cu aceleași condiții și conținut.

În privința minorilor pot fi aplicate astfel de măsuri preventive ca: reținerea, obligațiunea de a nu părăsi localitatea și arestarea preventivă, dintre care ultimele două pot fi aplicate doar de către instanța de judecată.

Reținerea constituie privarea persoanei (minore) de libertate, pe o perioadă scurtă de timp, dar nu mai mare de 72 ore.

Reținerea minorului, precum și arestarea lui preventivă trebuie să fie folosite drept măsuri excepționale, de ultimă instanță, pentru un termen cât mai scurt, atunci când au fost săvârșite infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave^{*}

^{*}Art. 37(b) al Convenției cu privire la drepturile copilului. Regula 1 a Regulilor ONU cu privire la protecția minorilor privați de libertate. Regula 19 a Regulilor de la Beijing. art. 46 al Principiilor de la Riyad

Când un copil bănuțit/învinuit de comiterea unei infracțiuni a fost reținut sau arestat preventiv, persoana care efectuează urmărirea penală este obligată să comunique imediat despre aceasta părinților minorului, reprezentanților legali ai minorului sau persoanelor care îi înlocuiesc, fapt ce se consenmează în procesul-verbal de reținere.

Reprezentantul legal al minorului se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau al primei audieri a minorului care este reținut sau arestat prin ordonanța organului de urmărire penală.

În caz dacă părinții sau reprezentanții legali nu sunt prezenți, persoana care a întocmit procesul-verbal de reținere a unui minor, imediat, dar nu mai târziu de 6 ore, este obligată să dea posibilitate minorului să informeze rudele apropiate sau o altă persoană, la propunerea minorului, despre locul unde este deținut.

Pentru fiecare caz de reținere a minorului bănuțit de săvârșirea unei infracțiuni, organul de urmărire penală informează imediat procurorul, iar în termen de până la 3 ore din momentul privării de libertate, întocmește un proces-verbal de reținere care imediat se aduce la cunoștință minorului, în prezența pedagogului.

Asistența juridică în cazurile privind minorii

Ca și adulții, minorii au dreptul la acces prompt la asistență juridică și de a contesta legalitatea reținerii or.

Potrivit art. 69 al.(1)p.4 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, asistența juridică a învinutului minor este obligatorie pe tot parcursul procesului penal. Ofițerul de urmărire penală este obligat să asigure minorul cu apărător din oficiu, în caz dacă inculpatul nu are un avocat ales, ori nu are această posibilitate.

B. Aplicarea arestului preventiv

Arestul preventiv constă în deținerea bănuțitului, învinutului sau inculpatului minor în stare de arest în locurile și condițiile prevăzute de lege.

Potrivit Capitolului I din titlul al III-lea din Codul de procedură penală al Republicii Moldova, judecarea cauzelor privind minorii se face potrivit procedurii obișnuite, iar ședințele judiciare în privința minorului, de regulă, nu sunt publice.

Specializarea judecătorilor care examinează cauzele minorilor are la bază o varietate de garanții procesuale bazate pe o accentuată dimensiune psihologică judiciară. În prezent, în fiecare instanță judecătorească din R. Moldova sunt numiți de către Consiliul Superior al Magistraturii judecători care pot judeca cauzele privind minorii.

Existența unor complete specializate, compuse din judecători experimentați, asigură creșterea calității actului de justiție.

La punerea pe rol a unei cauze cu privire la minori urmează să se acorde o deosebită atenție respectării pe parcursul urmăririi penale a normelor de drept penal și procesual, să se examineze minuțios demersurile și declarațiile existente, temeinicia arestării preventive a minorului.

În caz de nerespectare de către organele urmăririi penale a acestor cerințe referitor la deținerea neîntemeiată sub arest a minorului, judecata este obligată să modifice sau să revoce măsura preventivă.

4.1. Circumstanțele ce urmează a fi stabilite la judecarea cauzei penale privind minorii, în afară de cele prevăzute pentru adulți

▣ **vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii).** Instanța judecătorească este obligată să ia măsură pentru constatarea exactă a vârstei minorului. Se consideră că persoana a atins vârsta anuită nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare. La constatarea vârstei de către expertiza medico-legală ziua nașterii copilului inculpat urmează a fi considerată ultima zi a acelui an, care este numit de experti.

▣ **condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și ale temperamentului, interesele și necesitățile lui.** Instanța de judecată este în drept să atragă la dezbaterile judiciare reprezentanți ai instituțiilor, întreprinderilor, în cadrul cărora a muncit sau a făcut studii minorul, reprezentanți ai comisiilor pentru minori. În caz de necesitate acestor persoane li se oferă posibilitatea de a expune părerea organizațiilor, care le-au împuternicit, despre părinți și minor.

În caz dacă instanța de judecată dispune de date care sunt mărturie a faptului că minorul suferă de dereglări ale dezvoltării fizice sau psihice, va dispune efectuarea expertizei de către specialiști în domeniul psihologiei copiilor și adolescenților - asistenți sociali, pedagogi, psihologi.

Experții urmează să constate dacă:

- ▣ **particularitățile individuale ale minorului influențează mărturișirile veridice depuse de el,**
- ▣ **copilul are abateri de comportament,**
- ▣ **putea minorul să înțeleagă circumstanțele care au importanță în cauză, luând în considerare particularitățile lui individuale,**
- ▣ **putea el să-și dea seama de sensul acțiunilor sale concrete și alte date determinate de instanță**

▣ **influența adulților sau a altor minori.**

La examinarea cauzelor cu privire la minori urmează să fie minuțios cercetate materialele dosarului și acțiunile persoanelor adulte, care au atras minorul la activitatea antisocială și criminală.

Este important să se constate dacă persoana adultă admitea sau își dădea seama că prin acțiunile sale atrăgea minorul la activitate antisocială sau la activitate criminală.

Ca urmare, se ține cont de faptul că responsabilitatea penală a adulților pentru atragerea minorului la activitatea criminală survine atunci când respectivul a fost informat despre vârsta minoră a persoanei atrase, precum și în cazul când el putea ori era obligat să prevadă aceasta.

În caz dacă se va dovedi că infracțiunea a fost săvârșită de către minor în urma aplicării față de el, din partea adulților, a violenței psihice sau fizice, urmează a fi discutată posibilitatea excluderii responsabilității penale a minorului.

Dacă minorul a fost atras la comiterea delictului de alt minor, atunci ultimul urmează a fi considerat executor al acestei infracțiuni.

▣ **cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.** Este important să se acorde atenție condițiilor de educație și de trai ale minorului, motivele infracțiunii.

Pentru a se stabili aceste circumstanțe, vor fi ascultați părinții minorului, învățătorii, educatorii lui și alte persoane care ar putea comunica datele necesare, precum și se va cere efectuarea unei anchete sociale, prezentarea documentelor necesare și se vor efectua alte acte de urmărire penală și judiciară.

Ancheta socială se efectuează de către asistenții sociali la locul de trai al minorului și include atât datele necesare despre minor cât și perspectivele de reintegrare în societate, eficacitatea pedepsei, evidențierea unor aspecte concrete care conduc nemijlocit la corectarea comportamentului infracțional.

4.2. Modalitatea de examinare a dosarelor penale în care sunt implicați adulți și minori

□ În cazul când la săvârșirea infracțiunii, împreună cu minorul au participat și adulți, cauza în privința minorului se disjunge pe cât e posibil, formând un dosar separat.

□ În cazul în care disjungerea nu este posibilă, dispozițiile cuprinse în capitolul I, titlul III din noul Cod de procedură penală al Republicii Moldova se aplică numai față de minor.

4.3. Modul de chemare a minorului în calitate de bănuît, învinuit, inculpat

Chemarea minorului bănuît, învinuit, inculpat, care nu se află în stare de arest, în instanța judecătorească se face prin părinții acestuia sau prin alți reprezentanți legali, iar în cazul în care minorul se găsește într-o instituție specială pentru minori, prin administrația acestei instituții.

Judecarea cauzelor cu minori se desfășoară cu citarea:

□ **minorului**, deoarece judecarea cauzelor referitoare la o infracțiune săvârșită de minor se face în prezența acestuia, cu excepția cazurilor când el s-a sustras de la judecată,

□ **părinților**, a căror citare este obligatorie, în vederea soluționării cauzei sub toate aspectele de temeinicie și legalitate față de cei implicați,

□ **părinților**, iar dacă este cazul curatorului, tutorelui și altor persoane a căror prezență în instanță este considerată necesară.

□ **altor persoane**, cum ar fi asistentul social din cadrul serviciului de reintegrare socială, psihologul și medicul psihiatru, care au participat la audierea părții vătămate minore sau a inculpatului minor.

□ **autorității tutelare** din cadrul consiliului local: prezența acesteia este obligatorie deoarece reprezentantul său poate da lămuriri, formula propuneri în vederea luării celei mai adecvate sancțiuni pentru minor și da explicații privind ancheta socială existentă în dosar.

De menționat că neprezentarea persoanelor legal citate nu împiedică judecarea cauzei. Judecătorul va atrage atenția persoanelor chemate la judecată asupra îndatoririlor ce le revin și a drepturilor pe care le au.

4.4. Audierea minorului în ședința de judecată

□ Tactica audierii minorului este diferită, de la caz la caz, determinată de gradul de participare, de natura infracțiunii comise, de profilul inculpatului, de modalitățile săvârșirii infracțiunii, a mai comis sau nu alte infracțiuni, provine dintr-o familie completă sau incompletă, adică diferită în aspect metodologic.

□ Instanțele judecătorești sunt obligate să respecte strict normele procesual penale, care garantează minorului dreptul la apărare.

□ Audierea nu poate dura mai mult de 2 ore fără întrerupere, iar în total nu poate depăși 4 ore pe zi. De menționat că la audierea unui minor în ședința de judecată, participarea apărătorului, pedagogului sau psihologului este obligatorie.

□ Pedagogul sau psihologul este în drept, cu consimțământul judecătorului, să pună întrebări minorului, iar la sfârșitul audierii, să ia cunoștință de procesul-verbal sau, după caz, de declarațiile scrise ale minorului și să facă observații în scris referitor la plenitudinea și corectitudinea înscrisii lor. Aceste drepturi sunt explicate pedagogului sau psihologului înainte de începerea audierii minorului, fapt ce se menționează în procesul-verbal.

4.5. Participarea reprezentantului legal al copilului în procesul penal

□ Participarea reprezentantului legal al copilului în conflict cu legea în procesul penal este obligatorie, de aceea este necesar de a discuta chestiunea privind chemarea părților sau a altor reprezentanți legali pentru participarea la dezbaterile judiciare și asigurarea drepturilor lor procesuale.

□ La momentul admiterii reprezentantului legal al minorului la proces, acestuia i se înmânează o informație în scris despre drepturile și obligațiile prevăzute în art. 78 al Codului de procedură penală al R. Moldova.

□ Reprezentantul legal al minorului se admite în procesul penal din momentul reținerii sau arestării preventive, sau al primei audieri a minorului care nu este reținut sau arestat. De menționat că reprezentantul legal al minorului poate fi înălțurat din procesul penal și înlocuit cu altul, când aceasta este posibil, în cazul în care sunt temeiuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor minorului. Despre înălțurarea reprezentantului legal al minorului și înlocuirea lui cu un alt reprezentant, instanța judecătorească adoptă o hotărâre motivată.

❑ În cazul în care la ședința de judecată s-au prezentat ambii părinți judecata, luând în considerare părerea lor și având în vedere scopul asigurării apărării intereselor legitime ale minorului poate să-i atribuie drepturile de reprezentant legal unuia din ei. Despre aceasta se emite o încheiere.

❑ Dacă minorul nu are părinți și locuiește la o persoană, care nu este numită tutore în ordinea stabilită de lege, instanța de judecată cheamă reprezentantul autorității tutelare în calitate de reprezentant legal.

❑ Deoarece persoana la atingerea vârstei de 18 ani dispune de capacitate deplină de exercițiu, funcția reprezentantului legal din acest moment se sistează. În aceste cazuri instanța judecătorească poate să se limiteze la interogarea părinților ori a persoanelor care îi înlocuiesc în calitate de martori.

4.6. Încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală a minorului

❑ Instanțele judecătorești nu trebuie să aplice pedepse penale față de minorii care au săvârșit o infracțiune ce nu prezintă un mare pericol social, atunci când corectarea și reeducarea lor poate fi obținută pe calea aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ/ alternative la detenție.

❑ La judecarea cauzei penale în fond, instanța este în drept să înceteze procesul penal, dacă se stabilește că minorul pentru prima dată a săvârșit o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă iar corectarea lui poate fi obținută fără a-l trage la răspundere penală, și să aplice prevederile art. 54 și 104 din Codul penal.

4.7. Îndepărtarea tânărului din sala de judecată

❑ La cererea apărătorului și reprezentantului legal al tânărului în calitate de inculpat, instanța, ascultând opiniile părților, este în drept să dispună îndepărtarea acestuia din sala ședinței de judecată pe durata cercetării circumstanțelor care pot avea o influență negativă asupra minorului.

❑ Imediat după întoarcerea minorului în sala ședinței de judecată, președintele ședinței îl va informa, într-o formă accesibilă, despre conținutul cercetărilor care au avut loc în lipsa lui și îi va da posibilitatea să pună întrebări persoanelor audiate în lipsa lui.

❑ Când în aceeași cauză sunt mai mulți inculpați, dintre care unii sunt minori sub 16 ani, instanța, după ce îi ascultă pe cei care nu au împlinit vârsta de 16 ani, lipsa lui.

dispune îndepărtarea lor din sala de ședință, în cazul în care consideră că cercetarea judecătorească de mai departe și dezbaterile ar putea avea o influență negativă asupra minorilor.

4.8. Liberarea de către instanță a minorului de pedeapsa penală cu aplicarea măsurilor cu caracter educativ

❑ În cazul în care instanța constată condițiile prevăzute în art. 93 din Codul penal, ea, adoptând o sentință de condamnare, dispune liberarea inculpatului minor de pedeapsa penală și aplică față de el măsuri cu caracter educativ, prevăzute în art. 104 din Codul penal.

❑ În cazul în care instanța constată existența circumstanțelor prevăzute în art. 93 din Codul penal, la adoptarea sentinței de condamnare, ea dispune liberarea de pedeapsă penală a minorului și internarea lui într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare până la atingerea majoratului, însă pe o durată nu mai mare de termenul maximal al pedepsei, prevăzută de Codul penal pentru infracțiunea săvârșită de minor.

❑ Afiarea minorului în instituția specială de învățământ și de reeducare sau în instituția curativă și de reeducare poate fi încetată până la atingerea majoratului dacă minorul, datorită corectării, nu mai are nevoie de influențare prin această măsură. Prelungirea afiării persoanei în instituțiile menționate după atingerea majoratului se admite doar până la terminarea de către ea a învățământului general sau profesional.

❑ Chestiunea încetării sau prelungirii duratei afiării persoanei în instituțiile menționate se soluționează, în baza demersului organului specializat de stat care asigură corectarea minorului, de către judecătorul de instrucție al instanței care a adoptat sentința sau al instanței în raza teritorială a căreia se găsește domiciliul minorului, în termen de 10 zile de la primirea demersului.

❑ La examinarea demersului sunt citați minorul, reprezentantul lui legal, apărătorul, procurorul și reprezentantul organului specializat de stat. Neprezentarea acestor persoane, cu excepția procurorului, nu împiedică examinarea demersului în cazul în care cauza poate fi examinată în lipsa lor.

❑ În ședința de judecată se cercetează concluzia organului specializat de stat care a declarat demersul, se ascultă opiniile persoanelor care participă

la ședință, apoi instanța adoptă o încheiere prin care admite sau respinge demersul. Încheierea instanței poate fi atacată cu recurs de persoanele interesate.

4.9. Pronunțarea sentinței

Sentința judiciară constituie cel mai important act de justiție. Pentru a evita stigmatizarea copiilor și pentru a proteja viața privată a acestora, pronunțarea sentinței în mod general în cazul lor nu este publică, excepție stabilită și de articolul 14 (1) al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice.

Interesul superior al copilului trebuie să fie considerat în mod prioritar în dispunerea sau impunerea unor pedepse privind minorii care au fost condamnați conform legii penale pentru a fi comis o infracțiune. Pedepsele trebuie să ia în considerare scopul urmărit de reintegrare a tinerilor în conflict cu legea.

Orice pedeapsă impusă trebuie să fie proporțională cu gravitatea infracțiunii și circumstanțele făptuitorului.

La adoptarea sentinței în procesul unui minor, în afară de chestiunile indicate în art. 385 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, instanța de judecată urmează să examineze posibilitatea liberării de pedeapsă penală a minorului în conformitate cu dispozițiile art. 93 din Codul penal sau suspendării condiționate a executării pedepsei de către minor conform dispozițiilor art. 90 din Codul penal.

În cazul liberării minorului de pedeapsă penală cu internarea lui într-o instituție specială de învățământ și reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, precum și cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ, prevăzute în art. 104 din Codul penal, instanța informează despre aceasta organul specializat de stat respectiv și pune în sarcina lui efectuarea controlului asupra comportării acestui minor.

4.10. Pedeapsa cu închisoarea

Pedeapsa cu închisoarea trebuie să fie o măsură de ultimă instanță și aplicată doar în cazuri excepționale. Regula 17.1(c) a Regulilor de la Beijing stabilește că „un minor nu trebuie să fie încarcerat decât dacă este judecat pentru o infracțiune gravă, implicând violență împotriva altei persoane sau recidivarea în comiterea de

infracțiuni grave și decât dacă nu există altă măsură potrivită de răspuns”. În caz de impunere a detenției, termenul maxim de detenție trebuie să fie stabilit de judecată și să fie cât de scurt posibil.

4.11. Pedepsele interzise

Standardele internaționale interzic aplicarea **pedepsei cu detenția pe viață** față de tinerii care la momentul comiterii infracțiunii nu împliniseră vârsta de 18 ani*.

Indiferent de vârsta majoratului stabilită de legea națională, sau de vârsta acuzatului la momentul judecării cauzei, **pedeapsa cu moartea** nu poate fi aplicată persoanelor care nu împliniseră 18 ani la data comiterii infracțiunii**. Această interdicție se aplică în toate cazurile și în toate circumstanțele: ea nu este derogabilă***.

*Art. 37 (a) al Convenției cu privire la drepturile copilului

** Art. 6(5) al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, art. 37 (a) al Convenției cu privire la drepturile copilului, Para.3 al excepțiilor privind pedeapsa cu moartea, Regula 17.2 a Regulilor de la Beijing

***Art. 4 al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice

5. Copiii în locurile de detenție

Copiii aflați în locurile de detenție trebuie să fie separați de adulți și trebuie să le fie oferit un tratament potrivit cu vârsta și statutul lor legal****.

Nici un copil nu trebuie să fie supus torturii, altor tratamente crude, inumane sau degradante.

Măsurile disciplinare constituind tratamente crude, inumane sau degradante sunt strict interzise, inclusiv pedepsele corporale, plasarea în celele întunecoase, în carceră, în mod solitar sau închis, reducerea normei zilnice a rației alimentare, restrângerea sau interzicerea normei familiei, sancțiuni colective, sau orice altă pedeapsă care ar putea compromite sănătatea fizică/mentală a minorului.

Copiii privați de libertate au dreptul să păstreze contactul cu familia lor prin intermediul corespondenței și vizitelor, cu excepția circumstanțelor speciale. De asemenea ei au dreptul la educație.

****Art.10(2)(b) al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, Art. 37(c) al Convenției cu privire la drepturile copilului, Regula 29 a Regulilor ONU cu privire la protecția minorilor privați de libertate, Regula 13.4 a Regulilor de la Beijing

PARTEA II. AUDIEREA MINORULUI (ASPECTE PSIHLOGICE)

Reieșind din practica existentă, minorii sunt audiați în calitate de martori, victime sau infractori în special pe dosare privind crimele violente: omururi, aplicarea leziunilor corporale, violuri, săvârșirea acțiunilor perverse (în ultimele două cazuri în special în calitate de victimă), în cazuri mai rare în cazul dosarelor de furt, jafuri și alte infracțiuni.

La momentul actual, în practica penală există carențe vizând utilizarea informațiilor culese de la minorii audiați în cadrul diferitor dosare penale, printre care cele mai frecvente sunt:

- Cunoașterea insuficientă a posibilităților psihologice reale ale minorului de a depune mărturie.
- Predispunerea de a considera informațiile obținute de la copii și tineri ca fiind dubioase.

- Nedorința de a include mărturiile copiilor în lista probelor pe dosar.
- Protocolarea mărturiilor copiilor în formă monologată, ceea ce denaturează structura informațională și aprecierea ei.
- Refuzul de a ordona expertiza psihologică judiciară în privința minorilor.

1. Informațiile pe marginea cărora sunt, de regulă, audiați copiii

1. informații despre obiectele materiale și proprietățile lor (cele percepute nemijlocit în situația analizată);
2. informații verbale percepute (cele auzite despre evenimentele întâmplare);
3. informații despre fenomenele realității care nu au fost reflectate nemijlocit (concluziile, generalizările, interpretările, explicațiile făcute de către minori).

2. Pregătirea pentru audiere

- Audierea minorilor despre evenimentele neutre din punct de vedere emoțional se recomandă să se facă cât mai repede după percepția lor. În cazul când știm că evenimentele au stresat puternic minorul, este rațional de a-l audia nu mai devreme de 2-3 zile după evenimentul produs. După 12-15 zile amintirile minorului despre evenimentele percepute încep să slăbească paralel cu pierderea interesului față de ele.

- Înainte de a audia copilul, este util de a culege informații despre particularitățile psihologice ale minorului, obținute de la persoanele de contact (părinți, pedagogi etc.):

- în ce condiții locuiește și se educă copilul;
- care sunt nivelul și particularitățile dezvoltării intelectuale a minorului (dezvoltarea gândirii, memoriei, limbajului, comunicabilității etc.);
- dezvoltarea spiritului de observație, ingeniozitatea, exaltarea în povestiri, predisponerea de a exagera evenimentele și de a le completa cu detalii inventate;
- trăsăturile principale de caracter (comunicabilitate, timiditate, fobii, activism, încăpățănare, demonstrativitate, capacitatea de autocontrol, conflictualitatea etc.);
- dezvoltarea fizică, prezența defectelor organelor de simț (văz, auz), defectelor de vorbire;
- starea emoțională în momentul percepției situației analizate, ocupațiile minorului;
- ocupațiile minorului în perioada dintre evenimentul perceput și audiere (este pentru a identifica posibilitatea suprapunerii impresiilor);
- a povestit minorul cuiva despre evenimentul perceput până la promovarea audierii, cui și ce concret a comunicat;
- au discutat adulții evenimentele produse în prezența copilului;
- Trebuie să excludem cazurile de "repetiție", de pregătire a minorului pentru audiere;

- Audierea minorului se face doar în prezența pedagogului sau a psihologului;
- Se recomandă pregătirea preliminară a întrebărilor care vor fi adresate minorului;

- Alegerea locului pentru audiere:

- în cazul când minorul este timid, neîncrezut în sine, el poate fi audiat în condițiile instituției medicale (practic toți minorii au deja experiență de comunicare cu lucrători medicali);
- în cazul când minorul are memorie vizuală slab dezvoltată, probleme de orientare în spațiu, limbaj dezvoltat insuficient pentru redarea evenimentului, se recomandă ca el să fie audiat la locul crimei;
- în cazul atitudinii superficiale, neserioase față de audiere, se recomandă ca minorul să fie audiat în condițiile procuraturii, comisariatului de poliție sau școlii;
- Este important de depistat prezența unor atitudini speciale la minor: dorința de a se răzbuna, de a demonstra importanța mărturiilor prezentate etc.

3. Folosirea cunoștințelor speciale la audierea minorilor și aprecierea declarațiilor depuse de ei

Conform art. 479 al Codului de procedură penală al Republicii Moldova, la audierea minorului trebuie să participe un pedagog (psiholog).

Pentru a mări eficiența participării pedagogului/psihologului în procesul audierii minorului, este necesar ca el să facă în prealabil cunoștință cu materialele dosarului (în limitele permisibile) și să discute cu copilul. La fel, pentru a face mai eficientă cooperarea ofiterului de urmărire penală cu pedagogul (psihologul), se recomandă să fie trecute următoarele etape în interacțiunea lor:

1. alegerea specialistului: trebuie să fie un pedagog/psiholog cunoscut minorului, cu relații binevoitoare sau neutre. În cazul când se audiază victima violului, se recomandă să fie invitat un specialist necunoscut;
 2. înaintarea sarcinii în fața pedagogului/psihologului: ofiterul de urmărire penală îi comunică pedagogului/psihologului datele cunoscute din materialele dosarului despre particularitățile psihologice ale minorului, în ce constă conținutul dosarului, despre ce trebuie audiat minorul, de care ajutor va avea nevoie în timpul audierii (în stabilirea contactului, stabilirea momentului pauzei, în formularea unor întrebări, în menținerea echilibrului emoțional etc.);
 3. cunoașterea și convorbirea cu copilul cu scopul de a identifica particularitățile lui psihologice, stabilirea contactului;
 4. audierea minorului în prezența și cu participarea pedagogului sau a psihologului;
 5. convorbirea cu pedagogul/psihologul despre impresiile lui vizând comportamentul copilului, nivelul lui de dezvoltare, particularitățile psihologice individuale depistate în cadrul audierii.
- În cazul când sunt puse la îndoială capacitățile minorului referitoare la posibilitatea de a percepe, memoriza și reproduce adecvat circumstanțele importante pentru anchetă, condiționate de particularitățile individuale și de vârstă ale minorului, se recomandă ordonarea expertizei psihologice judiciare cu scopul de a verifica aceste capacități.

Trebuie de ținut cont de influența negativă a audierii repetate asupra conținutului mărturiilor minorului, care se bazează nu atât pe evenimentele percepute dar pe mărturiile făcute anterior.

4. Reguli pentru audierea copiilor în sistemul de justiție penală

- A. Cunoașterea preventivă a personalității copilului, condițiilor și modului de viață a acestuia ajută la stabilirea relației.
- B. Audierea copilului se recomandă să fie promovată în formă de discuție, convorbire cu durată nu mai mult de o oră.
- C. Invitarea copilului la audiere se face cât mai rapid pentru a exclude posibilitatea influențării persoanelor "competente".
- D. Nu se recomandă prezența părinților care poate avea efecte negative. În cazul prezenței lor, îi rugăm pe părinți să se așeze în spatele minorului pentru a exclude influența comportamentului non-verbal asupra minorului.
- E. Tonul, ritmul discuției, limbajul utilizat trebuie să corespundă particularităților individuale ale minorului.
- F. Se evită situațiile de amenințare, intimidare și etichetare.
- G. Ținem cont de particularitățile psihologice de vârstă:
 - o predispoziția de a face fantezii, de a exagera lucrurile;
 - o sugestibilitatea înaltă;
 - o volumul redus al atenției și memoriei de lungă durată;
 - o în procesul audierii pot greși în descrierea obiectelor și circumstanțelor, în producerea consecutivității evenimentelor, în identificarea intervalelor de timp;
 - o atenția este selectivă și orientată spre evenimentele extraordinare, neobișnuite, interesante;
 - o prezența conformării condiționează tendința de a vorbi "așa cum trebuie/cum se cere" (comportament social-acceptat);
 - o predispoziția de a-și asuma vina altora.

5. Valori/principii în lucrul cu copii în conflict cu legea

- ☐ Infracțiunile comise de copii și tineri trebuie să fie plasate în contextul social unde și ceilalți împărtășesc responsabilitatea pentru infracțiune.
- ☐ În lucrul cu minorii trebuie să promovăm nevoile acestora.
- ☐ Lucrul trebuie să fie orientat în așa mod ca infractorul să înțeleagă impactul comportamentului propriu asupra altora (ce emoții, trăiri are victima).
- ☐ Se depun eforturi în atingerea unui echilibru între necesitățile tânărului infractor și cele ale victimei.

ADRESE UTILE

Direcția Municipală pentru Protecția Drepturilor Copilului
Str. Vlahuță nr. 3
Tel. 242702

Procuratura Generală/Secția pentru protecția drepturilor și intereselor constituționale
și combaterea traficului de ființe umane
Str. G. Bănulescu-Bodoni nr. 26
Tel. 225075

Baroul Avocaților Republicii Moldova
Str. G. Bănulescu-Bodoni nr. 53/A
Tel. 226152

Departamentul Instituțiilor Penitenciare
Str. Nicolae Titulescu nr. 35
Tel. 559068

Reprezentanța UNICEF în Moldova
Str. 31 August 1989 nr. 131
Tel. 220034

Biroul de Avocați pe lângă Institutul de Reforme Penale
Str. București nr. 23 A, of. 316
Tel. 212313 (linia fierbinte)

Institutul de Reforme Penale
Str. București nr. 23 A, of. 202
Tel. 210910

Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului din Moldova
Bd. Traian nr. 23/1
Tel. 564921, 568307

Salvați Copiii Moldova
Str. Constantin Stere nr. 1
Tel. 237102, 232582

Centrul de reabilitare pentru copii străzii „Gavroche”
Str. Dimo nr. 11/5
Tel. 433140

Asociația „Prietenii copiilor/Amici dei Bambini” AIBi, Italia
Str. Constantin Stere nr. 1
Tel. 232112